

Počátek x příčina

Každý skutečný počátek je záležitostí „vynoření“ něčeho skutečného do kontextu již jsoucích skutečností bez jakékoli kauzální vazby na tyto vnější skutečnosti. Zároveň ovšem platí, že každá takové „vynoření“ čehokoli natolik původního a nového, které nevyplývá resp. nelze odvodit z čehokoli předcházejícího, je možné jen jako navázání na skutečnosti, které jsou v tu chvíli k dispozici jako aktuální „přítomné“. Tak kupř. nový jednobuněčný organismus (např. améba nebo jiný prvek) nemůže nově vzniknout jinak, než že se ve svém počátku „vynoří“ vskutku „nové“, tj. nikoli jako následek nějaké buňky jiné, ale přece jen vždycky tak, že se musí nějak orientovat v jiné buňce určitého druhu a navázat na své nejbližší okolí, tj. na situaci v této předchozí buňce. Že se to běžně v biologii vykládá jinak, tj. kauzálně, je sice rozšířený způsob výkladu, ale způsob mylný, protože řádně nedomýšlí, v čem vlastně spočívá tzv. kauzální nexus a kauzalita. České slovo „příčina“ etymologicky poukazuje na sloveso „příčinit se“ (ostatně podobně jako původní řecké slovo *aitia* poukazuje na vinu či zavinění); v obou případech jde o připomenutí toho, co vzniku resp. počátku něčeho nového předcházelo, tj. o připomenutí okolností. Staří myslitelé před Sókratem si velmi považovali svého objevu tzv. příčinnosti (kauzality), kterou však okamžitě reinterpretovali: v okolností učinili samotného původce začátku něčeho zdánlivě nového, ve skutečnosti však již obsaženého v tom, co předcházelo. Aristotelés si ještě uvědomoval, že příčin je více druhů a že všech je zapotřebí, ale později se stalo běžným zvykem a posléze nezlomnou tradicí všechny příčiny redukovat na příčinu účinnou (*causa efficiens*). A protože Hume pregnantním způsobem ukázal, že toto pojetí samo neobstojí, všichni si zvykli (pod vlivem Kanta) pojetí příčinnosti chápat jako apriorní (tj. nejen priorní ve smyslu myšlenkového pokusu, který může a vlastně musí být ověřován). Jedním z postulátů hypotézy „kauzálního nexu“ je, že příčina nutně předchází kauzálnímu následku. V našem alternativním pojetí „reaktibility“ je tomu ovšem pozoruhodně naopak: následek se stává následkem teprve tehdy, když na něj něco reaguje resp. naváže jako na předchůdné, tj. jako na „příčinu“. Příčina se tak stává následkem reagování tzv. „následku“. Jde-li ovšem o něco v řádném smyslu „nového“, tedy o „emergenci“ čehosi, co tu předtím nikterak nebylo a tedy nepředcházelo v minulosti, pak je zřejmé, že skutečný, vlastní „počátek“ musí být rigorózně vzato „bez příčiny“; vše, co je pak běžně uváděno jako „předchůdné“, můžeme jako předchůdné uznat, ale bylo vyselektováno teprve oním emergujícím „počátkem“, který z ničeho předchůdného odvodit nelze. Obecně tedy můžeme tvrdit, že nic není samo o sobě „příčinou“ něčeho jiného, nýbrž pouze příčinou „téhož“; pak mluvíme o setrvalosti nebo setrvačnosti; příčinou se může pouze stát, a to díky aktivitě něčeho, co označíme jako „počátek“ bez příčiny, ale schopný na něco ze svého nejbližšího okolí reagovat.

(Písek, 130502-1.)